

SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO KREDITAVIMO PROBLEMOS LIETUVOJE

Julija LIUSTROVAITĖ¹, Raimonda MARTINKUTĖ-KAULIENĖ²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius, Lietuva

El. paštas: ¹julija.liustrovaitė@stud.vgtu.lt; ²raimonda.martinkute@vgtu.lt

Santrauka. Smulkus ir vidutinis verslas (SVV) yra vienas iš kertinių akmenų, lemiančių šalies augimą ir vystymąsi. Smulkus ir vidutinis verslas sukuria naujas darbo vietas, didina užimtumą, pasiekiamas greitesnis BVP augimas. Smulkiam ir vidutiniam verslui labai svarbus yra savalaikis kreditavimas, kuris leidžia padidinti apyvartines lėšas ir gamybos apimtį. Deja, smulkus ir vidutinis verslas neretai susiduria su kreditavimo problemomis, kurios gali apsunkinti tolimesnę verslo plėtrą. Kreditavimo problemos Lietuvoje yra menkai tyrinėtą temą, ją analizuojančių mokslinių ir analitinių straipsnių nėra daug. Šio straipsnio tikslas – nustatyti smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo problemas Lietuvoje. Straipsnyje analizuojamos smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo problemos paklausa ir pasiūlos atžvilgiu Lietuvoje.

Reikšminiai žodžiai: smulkus ir vidutinis verslas, SVV, kreditas, kreditavimo problemos.

Įvadas

Smulkus ir vidutinis verslas (SVV) – yra kiekvienos šalies ekonomikos variklis. Smulkaus ir vidutinio verslo įtaka šalies ekonomikos augimo ir vystymosi skatinimui yra nemažai išnagrinėta daugelyje mokslinių studijų: Shaffer (2002), OECD (2004), Leegwater and Shaw (2008). Besivystančiose šalyse smulkiam ir vidutiniam verslui kreditavimas yra ypatingai svarbus, kadangi būtent SVV sukuria darbo vietas mažas pajamas gaunantiems žmonėms. Išsivysčiusiose šalyse smulkus ir vidutinis verslas taip pat yra prioritetinga sritis, kadangi skatina greitesnį BVP augimą, didina darbo jėgos užimtumą bei didėja surenkami mokesčiai. Visgi be išvardintų smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo privalumų, Pasaulio bankas (International Finance Corporation 2010) išskiria ir tai, kad SVV neturėtų būti skatinamas taip, kad pažeistų sąžiningos konkurencijos įstatymus. Smulkaus ir vidutinio verslo svarba taip pat atsispindi Lietuvos nacionalinio ūkio struktūroje: mažos ir vidutinės įmonės Lietuvoje pagal darbuotojų skaičių sudaro didžiąją dalį visų Lietuvos įmonių, pagal apyvartą ir produkcijos vertę – sukuria daugiau negu pusę visos šalies sukuriamos apyvartos ir produkcijos vertės.

Fizinių asmenų, įmonių, vyriausybių ir savivaldybių gaunamos pajamos ir patiriamos išlaidos ne visada būna tomis pačiomis sąlygomis ar tuo pačiu metu. Šis atotrūkis yra ypač aktualus įmonėms. Būtent kreditas padeda įveikti šį atotrūkį tarp pinigų įplaukų ir pinigų išplaukų, tokiu būdu sprendžiant likvidumo problemas. Be to, kreditas suteikia

galimybę įmonėms daugiau ir greičiau padidinti gamybos apimtį, palyginti su ta apimtimi, kuri būtų naudojant tik nuosavas lėšas. Kredito dėka spartinama gamyba, apyvartinių lėšų apyvartumas, taip pat gerinami įmonių finansiniai rodikliai, intensyvinama gamyba, spartinama mokslo ir techninė pažanga (Jasienė 2013).

Deja, smulkus ir vidutinis verslas susiduria su tam tikromis kreditavimo problemomis. Mokslinėje literatūroje kreditavimo problemos nėra vieningai apibrėžtos ir susistemintos. Dažniausiai yra išskiriamos šios problemos: kredito nepasiekiamumas, būdingas ekonomiškai silpniau išsivysčiusioms šalims (Hossain 1998; PECC 2003), taip pat aukšta palūkanų norma, didelis pradinis įnašas finansavimui gauti (Haque, Mahmud 2003), keblios teisinės procedūros (Brown, Ongena 2012). Taip pat yra išskiriamos ir nefinansinės problemos, pavyzdžiui, smulkaus ir vidutinio verslo nenoras grąžinti kreditą, neefektyvus gauto kredito panaudojimas (Brkanovic 2005). Finansinės institucijos taip pat nenoriai gali sutikti skolinti smulkioms ir vidutinėms įmonėms, kadangi neturi pakankamai informacijos apie naujai besikuriančią įmonę (RAM Consultancy Services 2005). Be to, finansinės institucijos gali vengti skolinti smulkiam ir vidutiniam verslui dėl galimos moralinės žalos rizikos ir nepalankios atrankos rizikos (Mačerinskienė *et al.* 2008).

Esant išvardytoms kreditavimo problemoms, smulkus ir vidutinis verslas ne visada gali gauti kreditą laiku, dėl to

gali suprastėti jo veiklos efektyvumas. Dėl šios priežasties yra svarbu išanalizuoti kredito problemas, su kuriomis susiduria Lietuvos smulkus ir vidutinis verslas. Šio straipsnio tikslas – nustatyti smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo problemas Lietuvoje.

Pateiktame straipsnyje nagrinėjama smulkaus ir vidutinio verslo samprata bei vaidmuo Lietuvos ekonomikoje, taip pat analizuojama smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo paklausa ir pasiūla, bei išskiriamos pagrindinės kreditavimo problemos, su kuriomis susiduria Lietuvos smulkus ir vidutinis verslas.

Taikyti metodai: teorinė problemos analizė, statistinio grupavimo ir lyginamosios analizės metodai.

Smulkus ir vidutinio verslo samprata ir jo vaidmuo Lietuvos ekonomikoje

Lietuvoje smulkaus ir vidutinio verslo samprata yra apibrėžta Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatyme. Smulkiojo ir vidutinio verslo subjektas yra labai maža įmonė, maža įmonė ar vidutinė įmonė, ar verslininkas, atitinkantis įstatymo nustatytas sąlygas (Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas 1998). Yra išskiriamos pagrindinės finansinės ir nefinansinės sąlygos, kuomet įmonė yra priskiriama prie smulkaus ir vidutinio verslo: tai darbuotojų skaičius, metinės pajamos ir turto balansinė vertė. Labai maža įmonė – tai įmonė, kurioje dirba ne daugiau kaip 10 darbuotojų, ir metinės pajamos neviršija 7 mln. litų (2 mln. eurų), o turto balansinė vertė neviršija 5 mln. litų (1,5 mln. eurų). Maža įmonė – tai įmonė, kurioje dirba ne daugiau kaip 50 darbuotojų, metinės pajamos neviršija 24 mln. litų (7 mln. eurų), o turto balansinė vertė neviršija 17 mln. litų (5 mln. eurų). Vidutinė įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 250 darbuotojų, metinės pajamos nesiekia 138 mln. litų (40 mln. eurų), o turto balansinė vertė nesiekia 93 mln. litų (27 mln. eurų). Kalbant apie verslininkus, šie yra laikomi turintys smulkų ir vidutinį verslą, jei apskaičiuotas darbuotojų skaičius yra mažesnis nei 250, metinės pajamos neviršija 138 mln. litų (40 mln. eurų), o turto balansinė vertė neviršija 93 mln. litų (27 mln. eurų) (Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo įstatymo pakeitimo įstatymas 2007).

Išsiaiškinus smulkaus ir vidutinio verslo sampratą, yra aktualu panagrinėti, kokį vaidmenį Lietuvos ekonomikoje jis atlieka. Smulkus ir vidutinis verslas veikia nacionalinės ekonomikos konkurencingumą, padeda spręsti užimtumo problemas. Tai pati mobiliausia, nuolat besikeičiančių įmonių grupė, kurios egzistavimas ir ekonominė būklė yra viena iš esminių rinkos santykiais pagrįstos ekonomikos komponentų, turinti lemiamą poveikį bendram ekonomikos augimui ir socialiniam stabilumui (Stripeikis, Žukauskas 2004). 1 lentelėje yra nurodyti pagrindiniai rodikliai, parodantys smulkaus ir vidutinio verslo svorį Lietuvos nacionaliniame ūkyje.

1 lentelėje matome, jog smulkus ir vidutinis verslas nuo 2008 iki 2012 metų pagal įmonių skaičių vidutiniškai sudarė 99,56 % visų Lietuvos įmonių. Analizuojant dirbančių asmenų skaičių, reikia pasakyti, jog smulkiose ir vidutinėse įmonėse nagrinėjamu laikotarpiu dirbo vidutiniškai 75,55 % visų dirbančiųjų. SVV generuojama apyvarta analizuojamu laikotarpiu taip pat nelabai keitėsi, sudarė apie 64 %. Smulkus ir vidutinis verslas 2008–2012 m. sukūrė apie 59 % produkcijos vertės. Išnagrinėjus pagrindinius rodiklius, tampa akivaizdu, jog smulkus ir vidutinis verslas užima itin reikšmingą vietą Lietuvos nacionaliniame ūkyje, ypač darbo jėgos atžvilgiu.

Smulkus ir vidutinio verslo kreditavimo pasiūla Lietuvoje

Lietuvoje smulkus ir vidutinis verslas dėl kredito gali kreiptis į finansines institucijas: bankus ir kredito unijas. Šiuo metu Lietuvoje bankų sektorių sudaro 7 šalyje veikiantys bankai ir 8 užsienio bankų filialai. Šalyje veikia 74 kredito unijos.

Be tradicinių kreditavimo galimybių, tokių, kaip kreipimasis į finansines institucijas dėl verslo paskolų, Lietuvoje smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai skatinti yra suteikiamos alternatyvios finansavimo priemonės (Lietuvos Respublikos Ūkio ministerija 2014).

Toliau bus trumpai apibendrintos pagrindinės alternatyvios smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo galimybės:

- 1) Lengvatinės paskolos – Lietuvos valstybė yra suteikusi lėšų kredito įstaigoms, kad šios galėtų teikti paskolas smulkiam ir vidutiniam verslui. Įmonės gali kreiptis į kredito institucijas dėl šių paskolų, skirtų

1 lentelė. Smulkaus ir vidutinio verslo mastas Lietuvoje (sudaryta autorių, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis)
Table 1. Extent of small and medium business in Lithuania (prepared by the authors according to Statistics Lithuania data)

Rodikliai / Metai	2008	2009	2010	2011	2012
SVV įmonių skaičius, % nuo visų įmonių	99,48	99,59	99,57	99,57	99,58
Dirbančių asmenų SVV skaičius, % nuo visų dirbančių asmenų	74,70	75,83	75,58	75,71	75,95
SVV apyvarta, % nuo visos apyvartos	64,10	62,95	63,48	64,14	65,04
SSV sukurtos produkcijos vertė, % nuo visos produkcijos vertės	59,62	60,18	58,81	59,03	58,55

- investicijoms ir (arba) apyvartinėms lėšoms finansuoti, gavimo:
- Maži kreditai, I etapas (iki 175 tūkst. litų (apie 50 tūkst. eurų));
  - Maži kreditai, II etapas (iki 350 tūkst. litų (apie 102 tūkst. eurų));
  - Atviras kreditų fondas (paskolos iki 1,5 mln. (0,3 mln. eurų) litų iš fondo + 25 proc. banko lėšų).
  - Verslumo skatinimo fondas – priemonė, kurios tikslas – sudaryti sąlygas labai mažoms ir mažoms įmonėms, fiziniams asmenims pradėti savo verslą, taip pat socialinėms įmonėms plėtoti savo verslą. Priemonės įgyvendinimas yra derinamas su pradedančiųjų verslą mokymu ir konsultavimu, pagalba rengiant bei įgyvendinant verslo planus (paskolos iki 86 tūkst. litų (25 tūkst. eurų)).
- 2) Pasidalintos rizikos paskolos – tai paskolos iki 16,5 mln. litų (4,8 mln. eurų) investicijoms, apyvartinėms lėšoms finansuoti, jei dėl to yra plečiama smulkiojo ir vidutinio verslo veikla.
  - 3) Garantijų teikimas – UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ (toliau – INVEGA) garantijų institucija teikia valstybės garantijoms prilyginamas garantijas kredito įstaigoms. Šiomis garantijomis yra siekiama išspręsti nepakankamo ar nepatrauklaus bankui užstato problemą:
    - iki 80 % paskolos sumos už SVV subjektų investicines paskolas arba apyvartines paskolas, susijusias su verslo plėtra;
    - iki 70 % SVV lizinguojamo turto kainos ir pradinės įmokos skirtumo. Be to, šios garantijos dydis negali būti didesnis nei 60 % lizinguojamo turto kainos.
  - 4) Portfelinės garantijos – tai dar viena priemonė, skirta sumažinti smulkiojo ir vidutinio verslo subjektams kliūtis gauti finansavimą, kuomet trūksta užstato. Ši priemonė skatina paskolas, garantuojant iki 80 % paskolos sumos. Paskolų gavėjams atrinkti bankai taiko palankesnius užstato reikalavimus bei mažesnes palūkanų normas.
  - 5) Portfelinės garantijos lizingui – tai priemonė, kurią įgyvendina finansinės nuomos bendrovė SIA „UniCredit Leasing“ Lietuvos filialas. Institucija suteikia finansinę garantiją (iki 80 % lizingo sumos) naujiems SVV lizingo sandoriams (iki 6,47 mln. Lt (apie 1.87 mln. eurų) vienam subjektui).
  - 6) Rizikos kapitalo priemonės:
    - Rizikos kapitalo fondai. Lietuvoje šiuo metu yra du rizikos kapitalo fondai: KŪB „Lithuania SME Fund“ („BaltCap“) ir KŪB „LitCapital I“. Fondai investuoja į dideliu augimo potencialu pasižyminčias įmones, pritraukdami ne mažiau kaip 30 % privačių investuotojų lėšų. Fondo investicijos dydis – iki 10,35 mln. Lt (apie 3 mln. eurų) į vieną įmonę.
    - Bendrai investuojantis fondas („verslo angelai“) – fondas kartu su „verslo angelais“ (privačiais investuotojais) investuoja į smulkiojo ir vidutinio verslo įmones (iki 1,38 mln. Lt (0,4 mln. eurų) į vieną įmonę). Investuotojai dalinasi sukauptomis žiniomis bei patirtimi, padėdami įmonėms tobulinti verslo valdymo įgūdžius ir sėkmingai veikti ilgalaikėje perspektyvoje.
    - Practica Capital – ši priemonė apima atskirus Pradinės stadijos rizikos kapitalo ir Rizikos kapitalo fondus, kuriuos valdo vienas fondo valdytojas. Pradinės stadijos rizikos kapitalo fondas teikia tik pradinės stadijos rizikos kapitalą verslo idėjai vystyti (iki 690 560 Lt (200 000 eurų) per 3 m.), o Rizikos kapitalo fondas – pradinės stadijos, pradinį ir plėtos kapitalą (iki 5 179 200 Lt (1 500 000 eurų) per 12 mėn.).
    - Baltijos inovacijų fondas – tai investicinis fondų fondas, skirtas skatinti Baltijos valstybių (Lietuvos, Latvijos ir Estijos) rizikos kapitalo rinkų vystymąsi. Fondo investicijos yra orientuotos į veikiančias, didelį augimo potencialą turinčias įmones Baltijos regione. BaltCap Private Equity Fund II Fondas (BPEF II) planuoja investuoti kapitalą į Baltijos regiono įmones, įsigydamas kontrolinius įmonių akcijų paketus, paprastai į bendrovę investuodamas nuo 5 iki 10 mln. eurų.
  - 7) Dalinis paskolų palūkanų subsidijavimas – valstybė gali kompensuoti dalį smulkaus ir vidutinio verslo subjektų už paskolas (investicines ir apyvartines) ir finansinės nuomos (lizingo) sutartis sumokėtų palūkanų. SVV, norėdamas pasinaudoti šia priemone, turi pateikti nustatytos formos prašymą iš dalies kompensuoti palūkanas INVEGAI, kuri ir administruoja šią priemonę. Gali būti kompensuojama iki 95 % sumokėtų palūkanų.
- Trumpai aptarę alternatyvias smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo priemones, galime daryti išvadą, jog, be tradicinių kreditavimo priemonių, Lietuvoje kreditavimo pasirinkimas yra gana platus. Kita vertus, jau susipažinus su kreditavimo priemonėmis, yra aktualu panagrinėti jų paklausą Lietuvoje.

Smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo paklausa Lietuvoje

Vertinant kredito paklausą, visų pirma yra aktualu išnagrinėti veiksnius, kurie lemia kredito paklausos pokyčius. Pagrindinis veiksnys, lemiantis kredito paklausą, yra palū-

kanų norma. Kuo palūkanų norma yra didesnė, tuo įmonės yra linkusios mažiau skolintis, ir atvirkščiai, kuo palūkanų norma yra mažesnė, tuo įmonės yra likusios skolintis daugiau. Tačiau jei šalis yra ekonominio nuosmukio stadijoje, taip gali ir neatsitikti. Ekonominio nuosmukio metu, verslas greičiausiai mažins investicijas, bus linkęs mažiau skolintis. Ir atvirkščiai, jei šalis yra ekonominio pakilimo būsenoje, tai verslas didins investicijas, daugiau skolinsis, net ir esant aukštesnei palūkanų normai. 2 lentelėje yra pavaizduoti finansų rinkų pokyčiai 2008–2013 metais.

Analizuojant 2 lentelę, reikia išskirti keletą svarbių pastebėjimų. Visų pirma, visu nagrinėjamu laikotarpiu 3 mėnesių EURIBOR buvo mažesnis nei 3 mėnesių VILIBOR. Dėl to naujų paskolų eurais nefinansinėms įmonėms palūkanų normos buvo mažesnės nei naujų paskolų litais palūkanų normos. Natūralu, jog dėl mažesnių palūkanų normų eurais buvo pasiskolinta daugiau nei litais nagrinėjamu laikotarpiu. Analizuojant pokyčius laike, reikia pasakyti, jog naujų paskolų kiekis 2008–2013 metų laikotarpiu smarkiai sumažėjo, nors palūkanų normos ir mažėjo. Tą galima paaiškinti ekonominio sunkmečio padariniais, ir dėl to sumažėjusiu verslo aktyvumu ir noru plėstis.

Visgi 2 lentelėje pateikti rodikliai pilnai neatskleidžia smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo paklausos. Smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo paklausą Lietuvoje taip pat yra sunku įvertinti konkrečiomis skaitinėmis vertėmis ir dėl kredito pasiūlos įvairovės. Todėl, autorių nuomone, yra tikslinga aptarti smulkaus ir vidu-

tinio verslo paklausą alternatyvių kreditavimo priemonių atžvilgiu. Dėl alternatyvių priemonių gausos bus išskirtos tik kelios priemonės.

3 lentelėje pavaizduotas smulkaus ir vidutinio verslo sudarytų kredito sandorių skaičius Lietuvoje. Iš lentelės matyti, jog labiausiai sumažėjo mažų kreditų suteikimas (II etapas, iki 350 tūkst. litų (101 tūkst. eurų)) nagrinėjamu laikotarpiu. Tai būtų galima paaiškinti tuo, jog lėšos yra skolinamos tik litais. Dėl to SVV subjektams nėra suteikta galimybė rinktis skolinimosi valiutos, tarkime, 2009 metais 3 mėn. VILIBOR buvo 7,01 %, o 3 mėn. EURIBOR – 1,23 %. (žr. 2 lentelę) Taigi, šiuo atveju verslininkams nebuvė suteikta galimybė pasiskolinti pigiau. Taip pat Valstybės kontrolės ataskaitoje (Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė 2010), nagrinėjant mažų kreditų išdavimo efektyvumą, buvo prieita išvada, jog šia priemone daugiausia pasinaudojo tik stiprus, patirties turintis SVV, o ne naujai besikuriančios įmonės. Nuo 2009.05.12 iki 2014.09.30 iš viso buvo suteikta mažų kreditų už maždaug 180 tūkst. Lt (52 tūkst. eurų), INVEGA duomenimis. Kitaip nei mažų kreditų suteikimas, atviras kreditų fondas suteikia galimybę paskolą imti tiek litais, tiek eurais. Todėl nagrinėjamu laikotarpiu, šios kreditavimo priemonės populiarumas yra daugmaž pastovus. Nuo 2009.05.12 iki 2014.09.30, INVEGA duomenimis, iš viso buvo sudaryta kontraktų už maždaug 218 mln. Lt (63 mln. eurų). Verslumo skatinimo fondo paklausa nagrinėjamu laikotarpiu augo. Tai būtų galima paaiškinti tuo, jog už suteiktą paskolą gavėjui nėra

2 lentelė. Finansų rinkos pokyčiai (ES struktūrinės paramos poveikio smulkiajam ir vidutiniam verslui vertinimas. Galutinė vertinimo ataskaita 2014)

Table 2. Changes in financial markets (Assessment of EU structural support influence on small and medium business. Last assessment report 2014)

Finansų rinkų rodikliai / Metai	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Naujų paskolų litais nefinansinėms įmonėms palūkanų normos, %	8,07	8,09	5,06	5,01	4,68	3,98
Naujos paskolos litais nefinansinėms įmonėms, mln. litų	11,108	8,683	4,011	2,777	3,289	2,856
VILIBOR, 3 mėnesių	6,03	7,01	1,79	1,67	1,09	0,51
Naujų paskolų eurais nefinansinėms įmonėms palūkanų normos, %	6,35	4,47	4,02	4,33	3,31	2,77
Naujos paskolos eurais nefinansinėms įmonėms, mln. litų	21,527	16,358	12,799	10,314	7,829	7,459
EURIBOR, 3 mėnesių	4,65	1,23	0,81	1,39	0,58	0,22

3 lentelė. Sudarytų kredito sandorių skaičius Lietuvoje (sudaryta autorių, remiantis INVEGA tinklalapio duomenimis 2014)

Table 3. Number of credit contracts, prepared in Lithuania (prepared by the authors, according to INVEGA data 2014)

Paskolų ir suteiktų garantijų skaičius, vnt. / Metai	2010	2011	2012	2013	2014 (iki 09.30)
Atviras kreditų fondas	93	82	55	119	96
Mažų kreditų suteikimas – II etapas	195	174	147	30	2
Verslumo skatinimo fondas	8	149	213	292	355
INVEGA Suteiktos garantijos	449	619	535	588	444
Paskolos su INVEGA garantija	–	–	310	385	–
Paskolos be INVEGA garantijos	–	–	3	45	–

taikomi jokie administravimo mokesčiai, be to, nustatomos palūkanų mokėjimo lubos (ne daugiau 6 % metinių palūkanų). Palūkanų mokėjimo lubos leidžia įmonei apsidrausti nuo palūkanų normos rizikos ateityje. Taip pat suteikiamos papildomos lengvatinės priemonės, pavyzdžiui, dalies darbuotojų darbo užmokesčio kompensavimas. Visi šitie privalumai ir lėmė šios kreditavimo priemonės paklausos išaugimą. Visu nagrinėjamu laikotarpiu gana dažnai buvo suteikiamos garantijos ir paskolos su INVEGA garantija. Galime teigti, jog ši priemonė yra labai aktuali.

Smulkaus ir vidutinio verslo pagrindinės kreditavimo problemos Lietuvoje

Mokslinėje literatūroje vieningo smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo problemų apibūdinimo ar susisteminimo nėra. Įvairūs autoriai nurodo skirtingas problemas ir jų poveikį smulkiam ir vidutiniam verslui.

Vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių verslo šalyje plėtrą, yra verslo aplinkos gerinimas. Kadangi verslo plėtra neatsiejama nuo kreditavimo, tai verslo aplinkos gerinimas yra neatsiejamas nuo kreditavimo problemų sprendimo. Pagrindinės verslo aplinkos gerinimo kryptys, aktualios smulkiam ir vidutiniam verslui, yra teisinės aplinkos gerinimas, biurokratinių kliūčių šalinimas bei mokesčių naštos mažinimas (Stripeikis, Žukauskas 2004). Teisės aktų aiškumas ir vientisumas yra verslo integracijos į vieningą rinką ir jo efektyvaus funkcionavimo rinkoje prielaida. Biurokratinių kliūčių šalinimas leidžia optimizuoti verslą kontroliuojančių institucijų darbą. Mokesčių naštos mažinimas yra taip pat svarbus veiksnys, kadangi laiku suteikta mokesčių lengvata atsiperka, verslas gali greičiau plėtotis, sukurti daugiau darbo vietų. Kliūtis smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai išskyrė ir autoriai R. Banys, V. Rudminaitis, V. Grybėnas – tai reguliavimo politikos neapibrėžtumas, mokesčių administravimas, mokesčių tarifai (Banys *et al.* 2006). Svarbu suvokti, jog visos šios priežastys netiesiogiai veikia smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo problemas, kadangi tiek teisės aktų aiškumas, tiek biurokratinių kliūčių nebuvimas, tiek skaidri mokesstinė aplinka leidžia įmonei gauti kreditą laiku.

Dar vienas svarbus veiksnys, lemiantis kreditavimo problemų atsiradimą, tai finansų rinkų pokyčiai, o ypač palūkanų normų kitimas bei aukšti įnašai kreditavimui gauti (Haque, Mahmud 2003). Kuo palūkanų norma yra aukštesnė, tuo verslas yra linkęs mažiau skolintis, ir atvirkščiai, kuo palūkanų norma žemesnė, tuo verslas daugiau skolinsis. Šalies, o globalizacijos laikais ir viso pasaulio, ekonominė situacija taip pat turi didelę įtaką verslo plėtrai. Jei šalis yra ekonominio nuosmukio stadijoje, tai verslas mažins investi-

cijas, bus linkęs mažiau skolintis. Ir atvirkščiai, jei šalis yra ekonominio pakilimo būsenoje, verslas didins investicijas, plėsis. Šalies ekonominė padėtis (BVP augimas) yra vienas iš veiksnių, lemiančių bankinio sektoriaus išduodamų paskolų dydį smulkiam ir vidutiniam verslui (Ruis *et al.* 2009).

Nors daugelio tyrėjų dėmesys dažniausiai krypta į ekonomines bei teisines kreditavimo problemas, visgi išnagrinėti socialinius veiksnius ir jų įtaką kreditavimo problemų atsiradimui taip pat būtų tikslinga. Socialiniai veiksniai, lemiantys problemų atsiradimą, gali slypėti ne tik pačiame kreditavimo procese, bet ir nenorėjime kreiptis į finansines institucijas dėl kredito suteikimo. Vienas iš pagrindinių veiksnių, kodėl naujai besikuriantis verslas gali nenorėti kreiptis dėl kreditavimo – reputacijos efektas (Deakins 2008). Šis efektas pasireiškia tuo, jog verslininkai nenori kreiptis dėl aukštų reikalavimų, didelės biurokratijos ar nesuteikto kredito praeityje. Taip pat nurodoma, jog kai kurios įmonės nesikreipia dėl kredito, nes yra įsitikinusios, kad jų šansai jį gauti yra vis tiek per maži. Nesėkminga kitų įmonių patirtis taip pat gali nuslopinti norą kreiptis dėl kreditavimo. Kreipimasis dėl kredito taip pat gali būti paremtas ir lyčių psichologija. Moterys verslininkės yra linkusios mažiau skolintis nei verslininkai vyrai. Taip gali būti dėl to, jog moterys verslininkės nenorėtų imti kredito, jeigu reikėtų paskolą laiduoti savo turtu. Mokslinėje literatūroje yra nurodoma, jog kartais įmonėms net ir gavus kreditą, verslas, neturintis patirties, gali neefektyviai panaudoti kreditą (Brkanovic 2005). To priežastimi gali būti nepakankamas finansinis išprusimas, įgūdžių, patirties ar žinių stoka. Be to, finansiškai nepakankamai išprususiam verslininkui taip pat bus sunkiau pasirinkti tarp įvairių kreditavimo galimybių (International Finance Corporation 2010). Taigi galime teigti, jog socialiniai veiksniai turi ne ką mažesnę įtaką kreditavimo problemoms atsirasti negu teisiniai ar ekonominiai.

Nors dažnai mokslinėje literatūroje kreditavimo problemos yra nagrinėjamos iš smulkaus ir vidutinio verslo pusės, aktualu yra panagrinėti, su kokiomis problemomis susiduria kredito paslaugų teikėjai, t. y. bankinis sektorius. Viena iš pagrindinių problemų, su kuria susiduria bankai – tai galima moralinės žalos rizika ir nepalankios atrankos rizika (Mačerinskienė *et al.* 2008). Moralinės žalos rizika – tai rizika, kylanti dėl informacijos asimetriškumo. Šiuo atveju kredito teikėjas turi mažiau informacijos už kredito gavėją, kuris gali pateikti ne visą informaciją apie savo kreditingumą arba net bandyti nepalankią informaciją nuslėpti nuo kredito teikėjo. Dėl šios rizikos bankai gali vengti skolinti smulkiam ir vidutiniam verslui dėl to, kad neturi apie jį pakankamai informacijos (RAM Consultancy Services 2005). Kita rizika, nepalankios atrankos, kyla taip

pat iš informacijos asimetriškumo. Nepalankios atrankos rizika pasireiškia, kai skirtingos rizikos individams taikomos yra tos pačios sąlygos. Kredito teikėjas šiuo atveju gali vengti skolinti smulkiam ir vidutiniam verslui, nes jo prisiimta rizika bus žymiai didesnė nei tikėtina premija. Pandula (2011) teigia, kad bankai susiduria ne tik su nepalankios atrankos rizika bei moraline rizika, bet ir su sutarties vykdymo rizika. Pagrindinė rizikos priežastis yra prasta teisinė aplinka, menkas nuosavybės teisių reguliavimas besivystančiose šalyse. Nors ši priežastis tiesiogiai nėra susijusi su smulkiu ir vidutiniu verslu, ši problema yra aktualesnė SVV nei didelėms kompanijoms. Taigi kredito paslaugų teikėjai taip pat susiduria su problemomis, norėdami kredituoti smulkų ir vidutinį verslą.

Išnagrinėjus mokslinėje literatūroje pateiktas smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo problemas bei SVV kreditavimo paklausą ir pasiūlą Lietuvoje, ryškėja kelios pagrindinės kreditavimo problemos, su kuriomis susiduria smulkus ir vidutinis verslas Lietuvoje. Šiame skyriuje bus nurodytos pagrindinės kreditavimo problemos, remiantis anksčiau išanalizuota medžiaga, Valstybės kontrolės smulkaus ir vidutinio verslo plėtros ataskaita (Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė 2010) bei Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio smulkiajam ir vidutiniam verslui galutinio vertinimo ataskaitos (BGI Consulting 2014) interviu duomenimis.

Viena iš pagrindinių problemų, su kuria susidūrė smulkus ir vidutinis verslas analizuojamu laikotarpiu – tai ekonominis sunkmetis Lietuvoje. Daugelis alternatyvių kreditavimo priemonių buvo sukurtos ekonominio augimo, o ne nuosmukio sąlygomis, todėl kai kurias priemones reikėjo iš naujo peržiūrėti. Taip pat neaiškumų kėlė finansinių tarpininkų atrinkimas, kuris nebuvo pakankamai aiškiai reglamentuotas. Pavyzdžiui, kaip vienas iš finansinių tarpininkų, teikiantis lengvatines paskolas, buvo atrinktas „Ūkio bankas“, kuris vėliau bankrutavo. Dar vienas makroekonominis veiksnys, lemiantis kreditavimo problemų atsiradimą – tai nestabili mokestinė aplinka. Nestabili mokestinė aplinka mažina užsienio investuotojų norą investuoti Lietuvoje. Tai ypač aktualu rizikos kapitalo fondams ir Verslo angelų fondui, nes jie pritraukia kapitalą iš rinkos.

Analizuojant kredito pasiūlą reikia išskirti alternatyvių kreditavimo priemonių įvairovę. Daugelis iš šių priemonių yra naujos, pavyzdžiui, rizikos kapitalo fondai, kurie panaudojant ES fondų lėšas buvo formuojami pirmą kartą. Taip pat kai kurios priemonės, pavyzdžiui, mažų kreditų suteikimas (I ir II etapas) buvo pritaikytos imti paskolas tik litais, o ne eurais, kai skolinimasis eurais analizuojamu laikotarpiu buvo pigesnis (žr. 2 lentelę). Dėl šios priežasties skolinimosi kaina paskolos gavėjams buvo nepalanki. Taip

pat, remiantis interviu duomenimis (BGI Consulting 2014), galima teigti, kad paskolos gavėjai įžvelgia daug biurokratinių problemų, tokių, kaip dokumentų parengimas ir tam skirtas laikas: rengdamos dokumentus dėl kredito gavimo finansiniams tarpininkams, įmonės vidutiniškai sugaišta 4,7 darbadienius, o kas mėnesį sugaišta 1,7 darbo dienos teikdamos informaciją bankui, atsiskaitymus ir kitus reikalingus dokumentus. Panašūs pastebėjimai buvo pateikti ir Valstybės kontrolės ataskaitoje.

Vertinant finansinių tarpininkų veiklą, pagal Valstybės kontrolės ataskaitos duomenis jie nesudarė palankių sąlygų gauti paskolas įmonėms, veiklą vykdančioms iki 12 mėn. Bankai, norėdami apsaugoti nuo nepalankios atrankos rizikos, rinkosi įmones, kurios jau buvo jų klientės.

Vertinant kredito paklausą, reikia pasakyti, jog suteiktų paskolų skaičius neatskleidžia potencialaus paskolų gavėjų skaičiaus, kuris galėjo būti, nesant išvardytų kreditavimo problemų.

Apibendrinant kreditavimo problemas Lietuvoje, galima teigti, jog vienas iš pagrindinių veiksnių yra šalies ekonominė būklė. Jei šalis yra ekonominio nuosmukio stadijoje, tai verslas, net ir turėdamas palankias skolinimosi sąlygas, nebus aktyvus ir neinvestuos į plėtrą taip, kaip ekonominio pakilimo stadijoje. Kiti veiksniai, su kuriais susiduria smulkus ir vidutinis verslas – tai administracinė našta, su kuria susiduria tiek paskolos gavėjai, tiek paskolos teikėjai. Taip pat kai kurių kreditavimo priemonių nelankstumas (mažų kreditų) neužtikrina įmonėms palankiausios skolinimosi kainos.

Išvados ir pasiūlymai

Apibendrinant smulkų ir vidutinį verslą Lietuvoje bei jo kreditavimo problemas, galima daryti keletą esminių išvadų:

- Smulkią ir vidutinį verslo subjektą yra labai maža įmonė, maža įmonė ar vidutinė įmonė, ar verslininkas. Pagrindinės finansinės ir nefinansinės sąlygos, kuomet įmonė yra priskiriama prie smulkaus ir vidutinio verslo, yra darbuotojų skaičius, metinės pajamos ir turto balansinė vertė.
- Išnagrinėjus smulkaus ir vidutinio verslo pagrindinius rodiklius: įmonių skaičių, darbuotojų skaičių, pelną ir apyvartą, galima teigti, jog smulkus ir vidutinis verslas užima itin reikšmingą vietą Lietuvos nacionaliniame ūkyje, ypač darbo jėgos atžvilgiu.
- Be tradicinių kreditavimo galimybių, tokių, kaip kreipimasis į finansines institucijas dėl verslo paskolų, Lietuvoje smulkaus ir vidutinio verslo plėtros skatinimui yra suteikiamos alternatyvios finansavimo priemonės. Pavyzdžiui, lengvatinės

- paskolos, pasidalintos rizikos paskolos, garantijų teikimas, portfelinės garantijos, portfelinės garantijos lizingui, rizikos kapitalo priemonės, dalinis paskolų palūkanų subsidijavimas.
- Pagrindinis veiksnys, lemiantis kredito paklausą, yra palūkanų norma. Kuo palūkanų norma yra didesnė, tuo įmonės yra linkusios mažiau skolintis, ir atvirkščiai, kuo palūkanų norma yra mažesnė, tuo įmonės yra linkusios skolintis daugiau. Išanalizavus palūkanų normų pokyčius ir suteiktų paskolų skaičiaus kitimą nagrinėjamu laikotarpiu, buvo prieita išvados, jog ekonominio sunkmečio metu susilpnėjo verslo aktyvumas, todėl paskolų skaičius sumažėjo, net ir kritus palūkanų normai.
  - Išanalizavus alternatyvių kreditavimo priemonių paklausą Lietuvoje, galima teigti, jog vienos priemonės buvo populiareesnės už kitas. Nagrinėjamu laikotarpiu augo paklausa šių priemonių: verslumo skatinimo fondas, INVEGA suteiktos garantijos, o mažų kreditų suteikimo paklausa mažėjo.
  - Vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių, kad smulkios ir vidutinės įmonės susiduria su kreditavimo problemomis, yra šalies ekonominė būklė. Jei šalis yra ekonominio nuosmukio stadijoje, tai verslas net ir turėdamas palankias skolinimosi sąlygas, nebus aktyvus ir neinvestuos į plėtrą taip, kaip ekonominio pakilimo stadijoje. Kitas makroekonominis veiksnys, atitraukiantis investicijas iš šalies, yra nepalanki mokestinė aplinka.
  - Dar viena problema, su kuriomis susiduria smulkus ir vidutinis verslas – tai administracinė našta, kuri tenka tiek paskolos gavėjui, tiek paskolos teikėjui.
  - Socialiniai veiksniai taip pat sąlygoja kreditavimo problemų atsiradimą. Šie veiksniai gali apimti daugelį sferų: nuo nenorėjimo kreiptis į finansines institucijas dėl išankstinių pesimistinių nuostatų iki gauto kredito neefektyvaus panaudojimo, kurį gali lemti finansinio išprusimo stoka.
  - Išanalizavus alternatyvių kreditavimo priemonės, buvo prieita išvados, kad kai kurios kreditavimo priemonės buvo nelanksčios (mažų kreditų), todėl neužtikrino įmonėms palankiausios skolinimosi kainos.
  - Išnagrinėjus smulkaus ir vidutinio verslo kreditavimo problemas, galima teigti, jog verslo aplinkos gerinimas ir toliau turėtų būti vyriausybės prioritetinė sritis, kadangi administracinė našta, nepalanki mokestinė bei teisinė aplinka, šalies ekonominė būklė išlieka pagrindiniais veiksniais, keliančiais kreditavimo problemų.

Literatūra

- Banys, R.; Rudminaitis, V.; Grybėnas, V. 2006. *Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros kliūtys Lietuvoje* [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: http://www.e-library.lt/resursai/Mokslai/Kolegijos/Kolpingo_kolegija/konferencija2006/03.pdf
- BGI Consulting, UAB (užsakovas LR ūkio ministerija). 2014. *Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio smulkiajam ir vidutiniam verslui galutinio vertinimo ataskaita* [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Ataskaitos_2011MVP/SVV_Galutine_ataskaita.pdf
- Brkanovic, I. 2005. Nonfinancial obstacles to SME financing in Serbia, in I. Matthäus-Maier, J. D. von Pischke (Eds.). *EU Accession – Financial sector opportunities and challenges for South East Europe*, Part IV. Springer, 219–226.
- Brown, M.; Ongena, S. 2012. *Who needs credit and who gets credit in Eastern Europe*, ECB working paper series, No. 1421.
- Deakins, D. 2008. SME'S access to finance: is there still a debt finance gap?, in *Institute for Small Business & Entrepreneurship*, 5–7 November 2008, Belfast, N. Ireland.
- Haque, E.; Mahmud, S. 2003. *Economic policy paper: access to finance for SMEs: problems and remedies*. Dhaka Chamber of Commerce and Industries, Dhaka.
- Hossain, M. 1998. *Credit for alleviation of rural poverty: the Grameen Bank in Bangladesh*. Research report 65, International Food Policy Research Institute in collaboration with the Bangladesh Institute of Development Studies.
- INVEGA [interaktyvus]. 2014 [žiūrėta 2014 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.invega.lt/>
- International Finance Corporation 2010. *Scaling up SME access to financial services in the developing world* [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/bd1b060049585ef29e5abf19583b6d16/ScalingUp.pdf?MOD=AJPERES>
- Jasienė, M. 2013. *Pinigai ir kreditas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 51–52.
- Leegwater, A.; Shaw, A. 2008. *The role of micro, small, and medium enterprises in economic growth: a cross-country regression analysis*, USAID micro report 135.
- Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2007. *Valstybės žinios*, Nr. X-1346.
- Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas, 1998. *Valstybės žinios*, Nr. VIII-935. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija [interaktyvus]. 2014 [žiūrėta 2014 m. gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/>
- Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė. 2010. *Valstybinio audito ataskaita Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtra* [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCMQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.vkontrolė.lt%2Ffailas.aspx%3Fid%3D2101&ei=9eimVJ39EMPpaMuJgugB&usq=AFQjCNHmb64c8XueflNe3f1mrXkSxK3b-w&sig2=IAT8bmlph0dtZhJ4mo1xnQ&bvm=bv.82001339,d.bGQ>

- Lietuvos statistikos departamentas [interaktyvus]. 2014 [žiūrėta 2014 m. sausio 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/>
- Mačerinskienė, I.; Railienė, G.; Rajangu, V. 2008. Evaluation of business finance accessibility by demand-side indicators, in *5th International Scientific Conference Business and Management*, 16–17 May 2008, Vilnius, Lithuania.
- OECD. 2004. Promoting Entrepreneurship and Innovative SMEs in the Global Economy, in *Second OECD Conference of Ministers Responsible for Small and Medium Enterprises (SMEs)*, 3–5 June 2004, Istanbul, Turkey.
- Pandula, G. 2011. An empirical investigation of small and medium enterprises' access to bank finance: the case of emerging economy, in *ASBBS Annual Conference*, February 2011, Las Vegas, 18(1): 255–273.
- PECC. 2003. *Issues: financing small and medium enterprises: challenges and options*. Pacific Economic Cooperation Council.
- RAM Consultancy Services. 2005. *SME access to financing: addressing the supply side of SME financing*. IZEPSF Project No. 04/001.
- Ruis, A.; Stel, A.; Tsamis, A.; Verhoeven, W.; Whittle, M. 2009. *Cyclicality of SME finance*. European Commission, Enterprise and Industry.
- Shaffer, S. 2002. Firms size and economic growth, *Economic Letters* 76: 195–203.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0165-1765\(02\)00043-5](http://dx.doi.org/10.1016/S0165-1765(02)00043-5)
- Stripeikis, O.; Žukauskas, P. 2004. Smulkaus ir vidutinio verslo aplinka Lietuvos ir ES rinkose, *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai* 2004.31. ISSN 1392-1142.

CREDITING PROBLEMS OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES IN LITHUANIA

J. Liustrovaitė, R. Martinkutė-Kaulienė

Abstract

Small and medium enterprises influence growth and development of the country. Small and medium enterprises create new working places, increase employment and help to achieve faster growth in GDP. It is very important for SMEs to get credit in time, and to increase working capital and production output. Unfortunately, small and medium enterprises often face with credit problems that may impede further business development. Crediting problems in Lithuania is a poorly researched topic, there are no many scientific and analytical articles analyzing it. The purpose of the article is to identify crediting problems of small and medium enterprises in Lithuania. Crediting problems of small and medium enterprises in Lithuania in regard of demand and supply is analyzed in the article.

Keywords: small and medium enterprise, credit, crediting problems.